

СЫЛДЫСЧЫГАШ

№2
(2866) Январь 15
вторник 2008 чыл

1945 чылдың март 1-де үндезилеттинген.
1990 чылдың февраль 1-де катап тургустунган.

Хүнүнүн үнери: 9.07; ажары: 15.57
Хүн дуртунуң узуну: 6.50.
Айынын үнери: 0.36
Ажары: 11.34

Солун вторник санында үнер.
Садар өртээ дугуржулга езугаар.

Кызылдың №14 шкоказында

Сылдыстың медээлери

ПАРЛАЛГА ХҮНҮН ДЕМДЕГПЭЭН

Январь 13 — Россияның Парлалга хүнүнге уткуштур Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол Парлалга хүнүнүн бүдүүзүндө "Шын" солунунун редакциязынга, оон коллективи-биле ажил-херекчи ужуражылганы эрттирген. Чазак Даргазы-биле кады ТР-ниң Чазааның Даргазынын оралакчызы А.П. Дамба-Хуурак, ТРнин Чазааның Даргазынын Канцеляриязынын удуртукчузу К.А. Бичелдей келген. Ужуражылгага — республиканың болгаш кожууннар солуннарынын, Тываның ном үндүрер чериниң төлээлери база кээп киришкен.

Ол-ла хүн Тыва Республиканың Чазак Бажынынын хуралдаар залында Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол, оон оралакчызы Анатолий Дамба-Хуурак, ТР-ниң культура болгаш информация политиказынын сайыды Вячеслав Донгак, оон массалыг парлалга чепсектеринин талазы-биле оралакчызы Роман Таи-оол олар журналистер-биле "төгерик столду" эрттирген.

Эртинде Парлалга бажынынын хуралдаар залында журналистеринин байырлыг хуралы болуп өрткен. Аңаа ТР-ниң Улуг Хуралынын Хоойлужудулга Палатазынын Даргазы В.М.Оюн, комитет даргазы, депутат Б.К.Балчый-оол, ИХЯ-нын, Күш-ажыл болгаш социал политика дээш өске-даа яамы, ведомстволарнын удуртукчулары парлалганын хоочуннарын, эки ажилдыг журналистерни шаңнап-мактап, белек-селекти тыыскан. База Россиянын Журналистер эвилелинин Тывада регионалдыг салбырынын даргазы А.Шоюн, "Медиасоюзтун" даргазы Н.Антуфьева олар "Чонар-даш демир-үжүк-2007" деп журналистер конкурзунун тинлекчилерин адап, лауреаттарга Дипломнарны, чонар-даш демир-үжүктөрүн, өртектиг белектерни тыыскан. Ол-ла хүн Улусчу чогаалдыг бажынынга журналистерини хүндүлөп езулаан байырлыг кечээ болган. Эртенинде дыштанган журналистер чаа ажиттыгын "Сүбедей" спорткомплексинге Чазактын командазы-биле волейболга, баскетболга эш-хуунун ужуражылгазын эрттирген.

ДУЗАЛАМЧЫ КОНЦЕРТ-МАРАФОН

Январь 18-те 17.00 шакта Тываның В.Көк-оол аттыг хөгжүм-шин театрынга Строитель суурнун хөй-ниити чуртталга бажынынын өрттенгенинин түннелинде когараан улусту деткээн дузаламчы концерт-марафон болуп эртер. Ук концертке Тываның күрүне филармониязынын, хөгжүм-шин театрынын алдарлыг артистери, Кызылдың уран чүүл училищезинин, республиканың уран чүүл школазынын талантылыг сургуулдары, тыва эстраданың сылдыстары киржир. Концертке кирген акша-хөреңгини өртке когараан өг-бүлелерге дуза кылыр чадары-биле санажылгазынын агар санынче шилчилер.

Бистин корр.

ҮРГҮЛЧҮ ХАРЫПЗАЖЫП ТУРАР

"Сылдысчыгаш" солуну — бистин чоок өңнүүсү. Оон чагыдылгазын чылдың-на бистин школавыста организастан турары чаңчылчаан. Ылангыя эң-не идепкейлиг класс

оон бис республика иштинде-даа, даштында-даа болушкуннарны билип ап, боттарывыстың-даа чүвени медресеп, билип аар сайзыралывыс улам байлакшыыр апаар — дээрзин

Байыр (4"е") Доржу Милана, Ооржак Юлия (4"и"), Донгак Мерген (5"а"), Кунчун Алаш (3"е") болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ынак солунунар-биле үргүлчү харылзажып, шко-

башкылары Тюлюш Чодураа Минчей-ооловнаны, Куулар Ульяна Идам-Сюрюновнаны демдеглээр апаар.

Солун дээрге бистерге хүн-бүрүде херек хлеб дег,

утпаза эки. Школавыста солунувусче материалдар бижииринге талантылыг, сөс курлавырлары-биле байлак, сайзыраңгай уругларга Монгуш Танаа-Херел, Монгуш Белек-

лада ажил-иш, өөредилге дугайында база боттары-нарның-даа чогааткан шүлүктөрүнүн, чураан чуруктары-нарны солунче чоргузуп турунар, уруглар. **Рамса ОНДАР, соцпедагог.**

Саглы ортумак шкоказында

АМЫДЫРАЛГА АЖЫКТЫГ БӨЛГҮМ

Бистин Саглы ортумак шкоказында бо чаа өөредилге чылында "Демир-үжүк шенелдези" деп бөлгүм ажылдап эгелэп.

Удуртукчузу Лариса Уйнуушкаевна Саая. Бөлгүм неделя бүрүзүндө, пятница хүнүндө болуп турар. Ында шупту 14 өөреникчи бар. Бөлгүмүсүс ажылы солун. Шүлүктөр чогаадып, чуруктар чуруп, чогаадыглар бижип, чогаалдыкчы ажилдарны кылып турар бис. "Сылдысчыгаш" солунун төөгүзүн башкывыстан билип, аңгы-аңгы школарда чагаалар бижип турар өөреникчилеринин ажилдарын база номчуп билип ап, сайгарып көрүп турар бис. Янзы-бүрү темалыг чагаалар бижип турар өөреникчилер хөй-ле дир. Бистин школадан бижикилер база хөй болду. Кымнарыл ол?

Ооржак Янсуу 7 класс.
Ооржак Менги 8 класс.
Куулар Шенне 9 класс, ам

ол Кызылдың №1 дугаар школазында өөренип турар. Бо чылын школаны дооскан угбавыс Саая Алдынайны 6 класстан эгелеп "Сылдысчыгашче" чагаа-

лар бижип, янзы-бүрү конкурстарга киржип тургаш тинлекчи болуп турган альбомундан болгаш чуруктарындан сонуургап көрдүсү. Шынап-ла дыка-

ла хөй шаңналдарлыг болгаш солун ажилдарлыг болду. Бис база угбавыстың соон салгап, солун чагааларны бижип, чогаа- **(Төнчүзү 3-кү арында)**

Сылдыска

чагаалар

Надя Рушева аттыг пионер организациясында

ПИОНЕРЖИ ЫРЫЛАР МӨӨРЕЙИ

Бистин Солчур ортумак школазында делегейде ады сурагжаан, төрүмелинден кайгамчык салым-чаянның тыва чурукчу кыс — Надя Рушеванын адын эдилээн пионер организациясы хөй чылдарның дургузунда ажилдап турар. Ону амгы үеде школанын арга-дуржулгалыг, алдар-аттыг башкыларының бирээзи **Розалия Дытыкова Сат** удуртуп, улуг пионер вожатыйы болуп ажилдап турар.

Пионержи 5-8 класстар аразында янзы-бүрү темалыг чыыштар болгаш шинчилел, дилеп-тывар, чогаалдык ажилдар план езугаар эртип турар.

Күскү дыштанылгалар соонда, декабрь айның эгезинге чедир пионержи отрядтар аразында "Пионержи ырларның төөгүзүн билдир сен бе" деп дилеп-тывар ажилдың мөөрейи чоруттунган. Бо мөөрейин

куш-ажылдың база уран-чүүлдүн хоочуну, школада ыры башкызы **Александра Ортунашовна Монгуштуң** киржилгезибиле организациястап эрттирген. Мөөрей декабрь 7-де болган. Аңаа 6-гы класстың "Росток", 7-а-класстың **Борис Конгар**, 8-б-класстың **Лориса Ооржак**, 8-а-класстың **Сергей Королев** аттыг пионержи отрядтары идекпейлиг киришкен. Мөөрейин кол сорулгасы — пионержи ырларның сөзүн, аялгазын база тывылган төөгүзүн тодарадыры, ырлап күүседир.

6-гы класс "Орленок", 7-а-клас "Гайдар шагаат вперед", 7-б-клас, 8-а-клас "Марш юных пионеров", 8-б-клас "Маленький барабанщик" деп ырларны дилеп тыпкаш, бедик денелге ырлап күүсеткен.

Мөөрейин шийтекчилери улуг класстарның эртем башкылары болган. Олар кончуг шыңгыы эрешудургу ажилдааннар. Мөөрейин түңнелинде 7-а-класстың пионержи "Гайдар шагаат вперед" (сөзү: С. Гребенников биле Н. Добро-наровтуу, аялгазы: А. Пахмутованы) деп ырының төөгүзүн солун кылдыр чугаалааш, чараш кылдыр ырлап күүсеткеш бирги черни ээлээн. 2-ги черни 8-а-класстың "Марш юных пионеров" (сөзү: А. Жаровтуу, аялгазы: С. Демкиннин) деп ырыны шийчилеп, тыпкаш, чараш ырлап күүсеткен пионерлеринге тывыскан. 3-кү черни **Росток** аттыг пионержи отряд алган. "Орленок" деп ырының (сөзү: Я. Шведовтуу, аялгазы: В. Бельиный) тывылган төөгүзүн 6-гы класстың өөреникчизи **Монгуш Хенче** бодунуң сөстери-биле эртем дылынга кончуг тодаргай, билдингир кылдыр дамчыткан.

Тиилекчилерни Хүндүлел бижиктер болгаш өртектег белектер-биле шаңнаан.

Алена МОНГУШ, 6 класс, Солчур школазы.

БИСТИН ЧЕДИИШКИННЕРИВИС

Клазывыста 14 өөреникчи эпиг-найыралдыг өөренип турар бис. Бистин аравыста өөрөдилгеге спортка, чүткүлдүг ырлаар, танцылаарына ынак оолдар, уруглар хөй. Ынчан-

Ооржак Ай-кыс кымга-да четтирбес киж.

Бо-ла бүгү чедип киннеривиске ада иелер вистин үлүг-хуузу улуг. Школада чарлаттыгнар релдер комитеттерини

гаш эрткен өөрөдилге чылын чедишкиннерлиг доостувус.

Клазывыска болгаш ниити школага эртип турар хемчеглерге, маргылдааларга, мөөрейлерге идекпейлиг кирип хөй санныг мактал бижиктерни алдывыс.

Школада чыл санында эртип турар "Тоол оранында" деп тоол көргүзүлгелеринге бир дугаар кирип "Борбак далган" деп тоолду ойнааш, 1-ги черге төлөпиг болдувус. "Супер-модель" деп тыва хептер көрүлдизинге шупту киришкеш, 1-ги черни алдывыс. "Адашкылар" деп адаалар болгаш оолдарынын аразында мөөрейге Ондар Аржаан ачазы-биле киришкеш 1-ги черни алды "Дюймовочка-2007" деп мөөрейге Саая Алина 2-ги черни ал, чараш танцылаары-биле көрүкчүлери магадаткан. Чадаг чарышка

аразында социалист чарышка бистин классты ада-иелери эрткен өөрөдилге чылында база 1-ги черни чаалап алган. Класстар аразында соңчарыш база бистин класзывыс 1-ги черни алганынга өөрө турар бис.

Октябрь айда Самуил Маршактын шүлүктөрүн мөөрей эге школаның өөреникчилеринге артык эрткен. Аңаа 1-ги черни Саая Алина алды. Монгуш Алдын-Сай база орус дылга чугаалаары чараш класзывыс 1-ги черни алды. Ниитизи-биле хөй киж киришкени диле класзывыс 1-ги черни алды.

Школада "Сылдыс чыгаш" солунуң чагыдылганынын талазы-биле чарлаттыгнар мөөрейге өөреникчи бүрүзү солуну чагыдып алыр сорулга салдывыс.

Влада ООРЖАК
Алдан-Маадыр ортумак школазының 2-б класзының өөреникчизи

КЕЛИР ҮЕМ

Мен Чөөн-Хемчик кожуунуң Бажың-Алаак ортумак школазының 9-ку класзында өөренип турар мен. 9-ку классты дооскаш 10-гу класкаа школамга улаштыр өөренип мен. Солунга бодумнуң келир үемде кым болурумнуң дугайында бижикседим.

Мээң келир үемде күзелим дин эмчизи. Чүге дизе кижиниң даштери

кадык болгаш ак кылдыр көстүл турар болза, ынчан ол кижиниң арын-шырайы безин чараш болур.

Мээң ынак эртемнерим — химия, биология. Мен амгы үеде кижиниң тургузуун өөренип турар мен. Киж тургузуун өөренирге дыка солун. Менээ биологияны Иранда Ак-Кодановна Ондар, а химияны Маргарита Угуй-ооловна Алдын-оол

өөредип турар. Бо башкыларым кичээлдеринге темаларны дыка эки болгаш сонуурганчыг кылдыр тайылбырлап берип турарлар. Ынчангаш эмчи болурунга херек эртемнерге кызып өөренип турар мен, чүге дизе билгй кошкак болза эртем чедип алыры болдунмас.

Роланда ХОВАЛЫГ,
9 "б" класс, Бажың-Алаак ортумак школазы, Чөөн-Хемчик кожуун.

эки демдек алыры берге. Мен бодаарымга, маңа алган 3 деп демдек чамдак школаларга 4-5 демдектерин деннели хире болур. Ынчангаш кончуг быжыг 3 деп демдекти безин алыры мында нарын. Чаа өөренип келген уругларны сонуургалының аайы-биле ангы-ангы тускай курстар, бөлгүмнерге кирипкен.

Кожуунуңдан келген уругларны лицейин ийги кадыкча интернатка чыгырып каан. Лицейин столуу азыны 4-апта чөмненир болгаш чөмн "Кежик" кафеиниң ажилдакчылары белектел берип турар. Ында интернаттын эргелекчизи, кижиниң ажилдакчылары бистин үрүлүм хайгаарай, хостуг үеиште янзы-бүрү солун ажилдарны чорудуп турар.

Линда КУЖУГЕТ,
7 "е" класс.

БЫЖЫГ "3"-ТҮ АЛЫРЫ НАРЫН

Чайын авам мени: «Күрүне лицейинче дужаар сен бе?» — дээрге, мен: "Ийе, шенеп көөр ыйнаан" — деп харыылаан мен. Оон лицейге кирир дээш, дүрүмнер доктаадып, хөй номнар номчуп, саннар, бодалгалар бодап чоруп турдум. Даштыгаар үнер чай чок, хүзедир бажыңга белектенип, күзелим боттаныр деп бүзүрөвишан, быжыг билим көргүзөр дээш, өөренип-ле турган мен.

Чайгы үеде лицейинин организацианы чайгы школазынча база кирип алгаш, бодумдег үе-чегем уруглар-биле кичээлдеп чоруп турган бис. Аңаа өөренирге дыка солун болган, дыка хөй чаа чүүлдерни билип алган бис. Эртемнерин хандыр өөренип деп чүвениң утказын билип эгелээн бис. Бир онзатын чүүлүм — лицейин чаа үениң техниказы,

компьютерлер болгаш өскөдүлчүлүк-биле хандыргынганы.

Бирги танып алган башкыларым Тамара Николаевна Тогочакова биле Ирина Александровна Михайлина болган. Ирина Александровна кичээлдерин дыка солун кылдыр эрттирер. Тамара Николаевна дыка эки, өөреникчилеринге сагыш салыры аажок, бодунуң ажилынга кызымак. Наталья Шур-ооловна Өрте-ней. Наталья Александровна Павловичева аажок шыңгыы, онаалгаларны хөйну бээр болгаш албан хынаар. Хөй янзы номнар, эртем талазы-биле ажилдар номчуп, шыгарак белектенмес болзунза,

ЧАА ЧЫЛ БАЙЫРЛАПЫ

Улуг-даа, бичин-даа кижилериниң эн-не онзагай, эн-не ынак байырлалы — Чаа чыл болгай. Чурт ийи муң сес чылдың календары-биле чурттап эгелээн.

Бистер маскарадтарывысты саттыртып, дээр-татырып алгаш, школага елканы декабрь чээрби сесте, он бир шакта эрттирген бис. Аңаа илбичи, пират биле аза-кадайны удуур илбидепкенин сонуурган мен. Оон шивижикти долгандыр ырлап, хөглен, шүлүктөп турган бис. Класкаа чедип келгеш, чөмнөнгөн бис. Чөм-

ненип алырвыска, бистерин Хүндүлел бижиктер биле шаңнап турган. Оон чана берген бис.

Бажыңга декабрь үеи бирде дүнекинин шакта аш-чөмни столдогелдеп алгаш, олурупка бис. Телевизорга Владимир Владимирович Путин Чаа чыл таварыштыр байыр чедирген. Москваның Кремлинге он ийи катал конгалар хакканын дынаан бис. Чаа чылды утку алгаш, даштыгаа сазда адып, катоктап тураву-

Танаа-Херел МОНГУШ
4-е класс, Кызылдың 14 школазы

Январь 13 — Россияның Парлаага хүнү

ЖУРНАЛИСТ БОЛГАНЫМ

Чамзын Светлана Си-рен-ооловна, Кызыл ко-жуунун Баян-Кол суурга төрүттүнген мен. Төрзөн суурумнун школазын өө-ренип дооскаш, ТывКУ-нун тыва дыл, литература фа-культетинге өөренип кир-ген мен. Ону 1996-2001 чылдарда өөренип доос-каш, тыва дыл болгаш ли-тература башкызы болур мергежилдиг болдум. Баш-кылаар күзелим улуг турза-даа салым-чол мени чай-гаар-да журналистикаже чедип кирип келген.

Студент турган үеви-сте бистин бөлүмүске амгы үеде база журналист эжим Надежда Сат өөренип тур-ган. Ол база ынчан-на шү-лүк, чечен чугааларны би-жири киж. Бистин чечен чугааларывыс солуннарга бо-ла үнүп келир турган.

Мен ТывКУ-ну доо-зупкаш-ла бичии оолдуг болган мен, а ол эжим черле чечен-мерген, бүгү талазы-биле шыырак билигдиг киж. "Тываның аныяк-тары" солунга корреспон-дент болуп ажылдап берген. Бир-де катап ол эжимге ынаа-ла ужурашып чед-берген мен. Ынчан Надя мени көрүп кааш: "Аха, чанывыста "Тыва Рес-публика" солунга коррес-пондент хереглеп турар чорду сен езулуг тааржыр сен" — дээш, мени кызык-тырайын барды. Республи-ка чергелин солунунун жур-налист бооп хуула бээрим-ге чигинип турдум. Ын-чалза-даа хөк бодап ол үеде "Тыва Республика" солун-

нун редактору турган М.К. Калчанга кирдим. Ол мени элзэн байысаангаш, даалга берген. Бижири эккелген чүүлүм ажырбас бооп, ре-дакторга таарышкан хире. Оон бээр-ле, 2003 чылдан тура ол-да солунумга ажылдап чоруур мен.

Дуржулганы хоочун журналистер А.С. Дем-бирель, М.К. Калчан олар-биле эгин кожа ажылдап, оларның арга-сүмезин ап, опыт-дуржулганын шигээ-дип ап чораанымны өөрүүр мен.

Амгы үеде "Тыва Рес-публика" солунунун редак-торунун оралакчызы бооп ажылдап чоруур мен. Ажылымга дыка ынак бол-гаш эн-не солун, чараш, чымыштыг болгаш чон

мурнунга харысалгалыг ажыл деп билир мен. Жур-налист киж. чок болза кайда-даа дүмбей караң-гы дег болур. Ачам мени журналист, чогаалчы Светлана Козловага ту-раскаадып адаан мен дээр. анаа эвес турган боор.

Парлаага хүнүн та-варыштыр бүгү-ле пар-лаага ажылдакчыларын-га, журналистерге чо-гаадыкчы ажыл-ижи улам сайзыраарын, аас-кежи-ти, кадыкшылды күзедим. А силерге, уруглар, эки өөрөдигени, келир үеде мергежилдерини шын шилип ап, ажылыңарга ынак болуруңарны күзеп артым.

Саглы ортумаа школазында

АМЫДЫРАЛГА АЖЫКТЫГ БӨЛГҮМ

(Уланчызы, Эгези 1-ги арымда)

дыкчы ажылдаар болзувуса эки. Бис база бо ажылды дыка сонугураар бис. Ын-чангаш, бөлгүмүс болу-рун четтикпес, пятница бү-рүзүнде школага чед-бээр бис.

"Сылдысчыгаш" — биле сырый харылзажып, ажыл-ижин хандыр өөренип көөр деп сорулгалыг бис. Бо ынак солунувус бөлгүмү-вүстүн дараазында чыл-дарда улаштыр сайзырап, ажылдаарыңа деткимче-дуза көргүзерин күзеп турар бис. Амыдыралга ажыктыг, дыка солун бөлгүм. Бөл-гүмүс башкызы бистин биле кады чурукка тиртты-рып, ойнап, шүлүктөр чо-гаадып, чуруктар чуруп, ажыктыг чүүлдерни тайыл-бырлап, солун кичээлдерни эрттирип турар. Кичээлдер биске дыка солун. Бөл-гүмүс башкызы школада технология башкылап ту-рар. Биске янзы-бүрү чөм-

нерни кылырын өөрөдип, идик-хепти даарадып-аргыдып, бажын ажылын өөрөдип турары солун. Ынчангаш бис башкывыска ынак бис.

Бөлгүмүсүсте аңгы-аңгы класстарнын оол-дары, уруглары бар бис. Бис аравыста шупту дыка найыралдыг бис. "Сыл-дысчыгаш" солунувусту шупту чагыдып алган бис.

Чаа үнүп келген 2008 — Күске чылын таварыш-тыр чаңгысклассчы эш-өөрүвүске, башкылары-выска, ада-нелеривиске база "Сылдысчыгаш" со-лунувустун бүгү ажылдак-чыларыңа изиг-байыр чедирбишаан, ажыл-агый-ыңа, амыдырал-чурттал-газыңа чайынналчак че-дишкиннерни база кан-дег кадыкшылды бөлгү-мүс мурнундан күзеп артывыс.

Хүнчүгөш ОНДАР

5 класс, Саглы школазы.

Уруглар чуруп тур!

"ЧАГААНЫҢ АЯН-ЧО-РУУ". Амыр-Санаа МОН-ГУШ чураан. Солчур школа-зы, 4 класс.

Чаяна ДОНГАК чураан. Солчур школазы, 5 класс.

Демир-үжүк шенелдези

Бай-Тайга кожунунун уругларның немелде өөрөдиге төвү "Авыралда" "аныяк авыралчылар" деп чечен чогаал бөлгүмүнүн кижигүннеринин чогаалдары.

КЫШ

Кыш — үениң онзагай солчулгасы. Хову-шөлдө-де ак чоорган дег хөртүк-тедген харлар хүнүнүн херелдеринге кылаанайнып, чайынналып чыдар. Чадаң мааштарда бөлдүнчүп ал-гаш, ында артып калган үнүштериниң үрезиннерин бора-хөкпештер хөлдүг үннери-биле чыппып тур-дар. Тараа тарыыр шөл-дериниң ишмээнин өттуруп,

кодан хойлар, өшкүлөр бөлүк болуп алгаш ояттап үнүп келир. Ооң кадарчы-ларының тайгы-үнү кайы ыраактан дыңналып келир. Кышкы хүнүнүн дурту кыс-ка, кежээликтей апарганда, мал-маган аалдарынче ча-ныксаан дег ала чайгаар дистинчипкеш, дүрген чан-ыптаар.

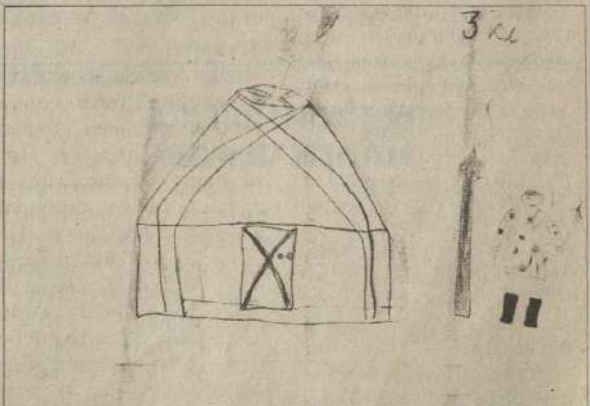
Шончалай ЧУДУК,
7 класс, Найырал ортумаа
школазы, Бай-Тайга
кожуун.

БАШТАЙГЫ ХАР

Баштайгы хар чаап туру. Бажым суйбап, оожум дүштү. Аккыр харлар эртен эрте Ажык черни шыва апты.

Сагыш-сеткил өөрүп келир
Салым чолдун деткич-чизи
Сонгамдыва харай бердим
Сонуурганчыг баш-тайгы хар.

Саглана СЮРЮН,
10 класс, Тээли ортумаа
школазы.

Алдын-Мерген АМАРДА чураан. Солчур школазы, 4 класс.

Сылдыска чагаалар

ДЕМНИГ НАЙЫРАЛДЫГ БИС

Мээң эштерим хөй. Чангыс класста өөренип турар эштерим кичээлдер соонда ыяап-ла бот-боттарын манажып алып. Олар улустарга дузалажып, эки чүвени кылып чоруурлар. Эштеримнин аразында багай сөс сөгдээр, улус хомуудадыр кижилер чок. Бис шупту эки өөренип турар бис. Эжишкилер найыралы эртин

дагны тургузар дээни ыш-каш денни найыралдыг бис.

Эш, өнүк дээр, кижини эң чоок эдержир эки болур деп билип турар мен. Мээң чоок эжимниң ады Аржаана, чангыс класста өөренип турар бис. Кады ойнаар бис. Кижиниң эжиниң чаңы берге үелерде билдинер деп башкывыс чугаалаан. Мен онаалгам билбейн баарымга, ол дораан дузалажып, айтып

бээр. Аржаана харам эвес, шупту чүвөгө дузалажыр, улустарны хүндүлээр, ажалгыр-кежээр.

“Сылдысчыгаш” солуну таварыштыр Улуг-Хем кожунунун Эйлиг-Хем ортумак школазының башкыларынга, чангысклассчыларымга болгаш эжим Аржаанага тыва улустун национал байырлалы — Шагаа таварыштыр изиг байыр чедирип тур мен.

Чойганмаа ШОЖУЛ-ООЛ, 5 класс, Эйлиг-Хем школазы.

“ЧЕДЕР” КУРОРТ ЭКИ-ПЕ-ДИР

Мен авам, кырган-авам-биле “Чедер” Курортка декабрь 17-ден январь 6-га чедир дыштангаш келдвис. Курортка эртенги шакта янзы-бүрү эм-нээшкннер алып. Кежээки үеде концерт, янзы-бүрү темалыг кежээлер болуп турар. Библиотека, теннис ойнаар өрээл доктаамал ажалдап турар. Дыштанкчыларны янзы-бүрү аш-чем-биле чөмгөрип ту-

рар, поварлары эвилден-ээлдек, хүндүлээчел.

Курорттун эмчилдеринге, ажалдакчыларынга өөрүп четтиргеним илеретпишаан, кичыдар Шагаа байырлары-биле ажал-ижинге, амыдырал-чуртталгазынга чүгө экини күздим.

Ураанза ООРЖАК, 7 “а” класс, Хер-Тайга ортумак школазы.

• Психологтун оюн “Бодунну шылга!”

• Оюнга идепкейлиг киржиңер, уруглар!

АЖЫТ-ЧАЖЫТ ЧОККА

Республиканың “Сайзырал” төвү уругларга эмчи-психологтун социал дузаны тускай программалар өзүгээр көргүзүп турар. Бөгүнгү номерден эгелеп “Сылдысчыгаш” уруглар солуну база “Сайзырал” төптүн психолог башкысы Саяна Долпу-ооловна Даргый-оол “Бодунну шылга” деп булуну ажыдып, бүдүн чыл иштинде долдурар дептержигештин айтырыгларын парлавышаан, уругларга психологтун дузаны көргүзөр.

Эреим өңүк! Сээң мурнунда дептержигештин баштайгы арын-дыр. Бо номчу-гаш сээң дугайында болур. Бо хүнден эгелээш солун болгаш угансыр, эдептеге болгаш чараш дептержигештин автору болур сен.

Кандыг-даа номчугаш аттыг болур, а ооң ады арыннарда бижиттинген чүүлдерден хамааржыр. Ынчангаш чүгө чыл төнчүзүнде аңаа атты берип болур-дур. Дептержигештин адын амыгызында “Чылдың демдегелел”, “Мен болгаш мээң эш-өөрүм”, “Мозу-шынар”, “Күзөл-соруктуң оруу”, “Угаан-медерелдин шиллелгези” деп-даа болгай-ла.

Бо арынчыгашка айтырыглар, мерекелгелер турар. Айтырыглар сээң келер үеңни, эш-өөрүң-биле харылзааларыңны, сээң херектерин, сонугу-галдарың, угаангыр-тывынгырыңны хынаар.

Арын бүрүзү — сээң чуртталгаңың, неделээш. Утундурбайн артып каар чүүлдерни демдегелел ап болур. Түрөгүстүңүп келген айтырыгларын чоок кижилеринерден, башкыларыңардан, психолог башкыларыңардан билип ап болур.

Ада-исерден дилел! Психолог биле силерниң төлүңер аразында “Сылдысчыгаш” солун таварыштыр түрөгүстүңүп харылзаалыг оюнну деткип, чүгө урууңар чөпшээрели-биле дептержигешти ажайдарың, урууңарның чажыдын кадалгаларын диледивис.

“Хөөнүң кандыг-дыр?” деп бо-ла айтыржы бээр бис. Каян кижини эки хөөнүгү турда, долгандыр турар чүүлдер кижиниң сеткилинге тааржыр, хөөн чок турда, делегей караңгы өңнелерин, кижилер каржы-хажагай ышкаш сагындырар.

Кижини бүрүзү бодунуң сеткил-хөөнүңгө алыспайн, башкарың чүткүдүп чоруур бол-

за, чүгө бодунга эвес, өске-даа кижилерге чинк болур.

Бирги базым — бодуну хайгаара

Дептержигештин арын бүрүзүнде ийи чечек чурттуңган. Бирээинде чечектин халбыңнары янзы-бүрү уткалыг өңнелерин. Чижээ: кызыл — көдүр-лүүшкүнүг, сарыг — эки, ногаан — оожум, көк — муңгаргай, кара — кударгай.

Бо эрткен неделяда сээң хөөнүңгө таарышкан өңнү ийиги чечекке өңнел!

Номчугаш бүрүзү каасталга чуруктарлыг болур.

Чүгө бодунуң күзөөн эмблема-чуруун, кийгырың, арынның шыйгыларың чогаадып кыл!

Бир ай төнөргө-ле, кайы өң сенээ колдап турган-дыр, ынчаар түшнел өнөөрүнүг, бүдүн чыл иштинде өөрүшкүлүг неде-лялар хөй болган бе, сагыш чо-ванчы кайы хире болган деп билип каар сен.

БИРГИ ДААЛГА

Сенээ арыг кылын кыдырааш (60 арынның), демир-үжүк, өнүгүт карандаштар херек.

Сээң өңнүүн кымыл, чугаалап бер, а мен сээң дугайында чугаалап бээр мен деп үлөргө чугаа бар. Найыралдыг болуру бистерни эки, эвилден-ээлдек, дидим болгаш өөрүшкүлүг болдурар. Чамдыкта шу-гулдадып, ажындырар база бар. Бистин эштеривис динангыр, туруштуг болгаш дузалажыксаар хөөнүвүс дээш хүндүлээр. Чамдыкта бистин чүвө херекке албайн баар, суу-чурум сагывайн баар, билингерк багай чаңкыравысты олар өршөөп турар. Кижилер аразында кандыг-даа онзагай харылзаалар турар. Библипейн баргаш чогуш-содаа кылырын эвээ-желди, эки сеткилдиг болурун

көвүдөдип, найыралдажып өөренир херек.

Дептержигештин айтырыгларыңа харыылап, даалгаларың күүсөдип тургаш бодуну болгаш эш-өөрүңнү хандыр билип ап болур арганы “Сылдысчыгаш” солун таварыштыр психолог башкы дузалаар.

Бир эвес сенде демдегелер хире өзүлүг чоок өңнүү чок болза, демей-ле харыыла. Клазында, кудум-чунда, суурунда уруглар-биле харылзааларың сойгарып көр. Оларның аразында сенээ өзүлүг өңнүк бооп болур кижилер бар бооп чада-вас. Чүгө оларның-биле өңнүктежи бербээзиниңи бодан. Бодун талаңдан чүнү кылдың? Эш-өөрүң хөй бе, олар өзүлүг найыралды үнө-лөп, өңнүктежи билер бе? А бодун эки өңнүк болуп шыдаар сен бе? Ажит-чажыт чокка бижи! Эзулуг найырал хөй чылдарда үргүлчүлээр.

Кижиниң эки чүгө аас-кежиктиг, өөрүшкү-мңайлыг турда эвес, сагыш-сеткил аарышкылыг, кударанчыг үелер-де, кандыг-бир шиптиргүлүз чадай бергенде каргас.

Канчап эки эшти тыва-ры? Кижилерни чазык, дузаар-гак, делегейге көрүшкүнү бедик, ханы сонугурадыг улус сорунза дег тыртар. Ол кай-гамчык сорунза төрүмөлиңден бооп болур.

Бир эвес өзүлүг өңнүктеринг болуксазыңа, чангыс черге орба. Бир дугаарыңда, кандыг кижиниң биле найыралдыг болуксап турарыңы бодан! Болгум, спортчу секциялар, немелде кичээлдерге бижи-лип алгаш, чангысклассчыларындан өске уруглар аразыңа бодунуң ап көрөм. Өске улустай оларның чуртталгазын сонугу-рап, солун черлерге чалап, эскеринчел болгаш сонугурак болура, олар база кижини сонугураар. Бир эвес чаң өңнүүн кино чардалдарын сонугурап турар болза, кинотеатрге чала. Косметика, кулинария, ном,

спорт, чогаадыкчы ажалдар, аът, техника дээш кандыг сонугураалдар турбас боор.

Кижилерни бодунче хаа-ра тударың чажыгы — эжиниң бичии-ле чединишкннерин эскерип, мактап, бүзүрелни илередири. Найыралдыг болуру — эжиниң аайыңдан эрт-пезинде эвес. Бир эвес эштеринде багай чанчылдар бар болза, шупту чүвө анаа апаар деп иде-гейейн, улуг улус-биле азы чоок башкылар-биле сүмелеш.

Эжиң боду дүзө дилеп шыдавас болза, сен диле.

Эжиң айымылдыг бай-далда турар болза, сен ду-задан диле.

Өске улуска бодунга кү-зевээн чүүлдерин кылба.

Бир эвес сени эштеринг кочулаптар болза канчаар сен? Бо эжим өскелерден мени харамнаып болуру ол бе, азы бодунга бүзүрөвейн сени кы-дыра көргөш, бодун өрү көрүп турары ол бе деп бодангаш, түннелди үндүр. Хөй кочу-шоотка таварышкан кижини үрү дүргүзүнд бодунга бүзүрелни чидирип, чараш, угаангыр эвес мен деп сагышка, улуг чиди-рилгиг бодалдарга алыып болур деп амыдырал көргүзүп турар.

Бир эвес эштеринг кочузу соксавас болза, оларны каавыт.

Бодуну камгалап өөрөн

Чангыс катап ыыттавайн эрттириптеринге, куду көөрүн чөпшээрээн ол.

Школачы назында чыл-дагаан чокка-даа бот-боттарын көрүшпес чоруктар бар. Ын-чангаш школадан дашкаар бодунуң талантын, сорулга-ларын, тура-соруктуг чорууң-биле мактадып, бүзүрелди чаалап ап болур сен.

Найырал дээрге бот-боттарын дөңгө хүндүлөжүр, ажал-чажыт чокка чугаалажыры-дыр. Чаа эштерлиг апаргаш,

Психолог Саяна Даргый-оол. Психолог бооп 14 чыл ажыдап турар. Ажылының кол узганышкыны: психологтун ду-коруңу-биле республика иш-тинге сургакчылашкннар, ко-голь, таавты болгаш наркоти-тин бүтүмөлдөр ажыдаарып профилактик консултанттар, лекциялар, аныгы азы.

эрги эштеринге бүзүрээр-ооларга шынчыныг доктаам чугаалап тур. Аныяк-кыргы эртемниг-бөдүүн, бай-түрүп эвилден-каржы дээш кандыг-кижи-биле амыдыралга ду-коруңу-биле харылзаалары оюн-башти каткы-хөг-биле эрттирп чор.

Чүгө бодунга бүзүрелни кижини бодун шоодуп болур. Угаангыр кижилер өскелерин частырыңа өөренип а-чоруур. Доскут угаангыр кижилер эвээш эвес частырыглар боттары кылып чорал-дуржуганы алып.

Багай чүүлче (таави арага, наркотик) чыгаар-нүктерни эзулуг өңнүк болуру бе? Сээң частып орар-чөк ышкаш чуртталганың-каап болур кижилер-би харытшакан херээ бар бе? Кижилер аайы-биле чорбай бодун туруштуг бол!

Баштайгы даалган күүсөдиринде, чанында а-нең, акы-утбаң суг-биле чүгө-лажып, бодун дугайың айтырып болур сен. Билдиниң айтырыг бар болза, редакция азы “Сайзырал” төпче 5-33-деп телефонче долгааш айтырып ап болур. Пароль: “Сылдысчыгаш” дептержигеш. Солунуң дараазың үндүрүлгезинде ужурашкы өңнүктер!

Редакциядан: Силерни дүвүредип турар өске-д-нарын айтырыглар тытып көлзе, психолог Саяна Долпу-ооловна Даргый-оолча долган (5-33-23) азы редакцияже 6 жээш чорудуп турары ол. Харызын солун дамчыштыр бээр.

Шагаа байырлалына уткуштур

Ыдыктыг езу-чаңчылывыс утпаалыңар

Чөөн чүк улузунун он ийи амытан аттыг чыл санаашкынын езугаар Чаа чылдын эгези — Шагаа байырлалын тыва чон шаг-төөгүден бээр байырлап, демдегеп чораан, уруглар.

Тыва чон Шагаага күс-тен эгелеп белеткенир турган. Чон хүндүлээр аш-чемнин дээжигин "Шагаа чеми" дээш, амгы шыгжап каар. Күскээр

шупту кижир болгаш оюн-тоглаа ойнаар чай чок болур. Хамык чүвени белеткеп алган соонда, орай кежээ тоолдажып, тывызактажып, дүрген чугаалар, үлегер домактар чугаалап, кажыктап, шыдыраалап, даалылап, чинчи чажыржып ойнап, барык-ла олур хонар. Өг иштинге дүне ойнаан оюннарның тинлекчилерин эртенинде

холун сунар. Улуг кижини мендизин харыылааш, мендилешкен кижинин холдарының кырынга база ийи холдарын салгаш, белекти хүлээп алыр. Черле чолук-шурда улуг кижини холдарын ыяагыла анык кижинин холдарының кырын орта салыр.

Саң салган соонда өглерге шайлаашкын эгелээр. Кожа турар аалдар бот-боттарыңче аалдажыр. Шагаалап челе бээр, белек-селээн, кадактарын солчур.

Дараазында оюннар эгелээр. Кижини бүрүзү бодунун сонуургаан оюнун ойнаар. Эрнин эрзи дээр эрлер ча адып маргыжар, баг кагар. Шыдыраачылар бир тус: ында хөл-шыдыраа, буга-шыдыраа, ыт-шыдыраа дээш, өске-даа оюннарны ойнап турар. Кажыктаан улус мырынай хөй болур. Уран-чечен, мерген угаанныглар тывызактажып эгелээр. Аштырганнар кожомыктарны, дүрген чугааларны, үлегер домактарны, солун чугааларны бадырыптарга, дынакчылар шынышын баар. Ол өйдө аал өдөөнде дески черге оолдар төвек теп, адаан-чижилгелиг ойнай бээр. Ойнакчылар бир оюндан өскезинче шилчип, янзы-бүрү оюннарны ойнаар. Алаа аржыыл кагары, чинчи чажыраы, ок чүгүртүп ойнаары дээш, өскелер-даа хамааржыр. Чамдык оюннарның төнчүзү, оон "шинткели" кончуг солун болур. Оюнга аштыргаш "шинтиргеннер" бот-ты-вынгыр артистер апарып, өскелерин хөгледире эн-не солун. Шагаада эн-не солун, хөлдүг оюн — хендирбе сый шанчары болур. Ол ышкаш эт, чаг, манчы чииринге, үстүг мүн ижеринге мөөрейлерни чон улуг сонуургал-биле көөр. А ийлерден чылгы мал кежи-биле чунгулааннар, кежээ дүжүп келирге "ак ыяш" октап ойнааннар хөлдүг-ле! Оон ангыда хөгжүм аймаа: игил, бызаанчы, дошпулуур, демир-хомус, шепер-хомус ойнаарыңа болгаш ырлар, кожомыктаар ырлаарыңа, хөөмей-сыгыт салырыңа мөөрейлешкеннер чонун кичээнгеийин хаара тудар. Шак-ла мынчаар Шагаа байырлалы бир аалдап өске аалче дамчып, оюн-тоглаа чамдыкта каш хонук улам-чылап кээр турган-дыр, уруглар.

АК-ЧЕМ-БИЛЕ УТКУУР

... Эрги чылды үдеп, Чаа чылды уткуурунун байырлалын тывалар "Шагаа" дээр, моолдар — "Сагаа" дээр (ак байырлал). Чөөн чүк улузу колдуунда Чаа чылды ак чем дээжизи-биле уткуур чаңчылдыг. "Ак байырлал" дээрининг утказы-даа ол, уруглар. Чөөн чүк улузунун календарында он ийи чылдын эргилдези мындаг чурумнуг (оон иштинде тыва улустун): Күске, Инек, Пар, Кодан, Улу, Чылан, Аът, Хой, Сарбашкын, Дагаа, Ыт, Хаван, оларның тозу бистин Тывавыста бар-дыр: Күске, Инек, Кодан, Чылан, Аът, Хой, Дагаа, Ыт, Хаван (черлик хаван).

Хакас эртемден Н.Ф. Катановтун бижип турары-биле Чөөн чүк улузунун чыл санаашкыны Христостун-даа мурнунда билдингир турган...

Байр ДУГАРОВ (Бурятия)

ЧӨӨН ЧҮК УЛУЗУНУҢ КАЛЕНДАРЫ

Он ийи чылда кирген амытаңнар ээлчеглиг. Оон эгезин ак-ой Күске баштап алган...

Ийи мыйызы хаанның аваадыгы сагындырар Инек оон соондан чоруп орап ...

"Календарьда мээң адым база бар" - деп,

Каржы, шокар араатан Пар ырланы бээр ...

"Кортук-даа бол, мен база чылда мен!" деп,

Кодан база хокпангырылап халып орап ...

Кудай-дээрни динмиреридир, шимээн-дааштыг,

Курбустудан Улу база бадып келир ...

Узун Чылан чылар-чылбас болуп алган

Улу соондан ушкакжыпкан бо-ла келир ...

Чылдык черин айлык кылдыр чыыра соп,

Чылгы мал оон соон дарый киштеп келир ...

Өдээвисте чиилешкен, арбын-көвөй

Өшкү, хой деп эртиневис аразындан

Чымчак дүктүг Хоювустун

Чылда ээлчээ база келир ...

"Дараазында мээң чылым, турунар!" - деп,

Дагаа куш бо дангаар эртен алгырып кээр ...

"Чаражын, мээң бо кудурумну көрүнер!" - деп,

Сарбашкын бо чылгы чурттан моорлап келир ...

Хамыктың-на соондан таваар,

Календарыны сөөлзүредир

Хаван маажым үдеп чорур ...

Борис КАЗЫРКПАЙ очулдурган.

Шагаа ыры

Шагның чаагай эргилдези

Шагаа хүнү үнүп келди,

Чаңчыл ыңдыг — артыш, саңның

Чаагай чыдын айдызаңар.

Хырбачаңар дооранар,

Ужа-төштен чоогланар,

Кырган-чалыы, улуг-биче

Ужур ыңдыг, чолукшуңар.

Энелерим, өгбелерим

Эдек тутчуп чунгулаңар,

Ажы-төлдүң омаан көрүп,

Амыр-дыш ап, чалыыткаңар!

Шагаа хүнү мөөрейлиг,

Адыг-чарыш баргылаалыг,

Чадан адаал, магдан кагаал,

Адааннажып төвек төвээл,

Чаңчылывыс — ыдыктыг,

Кажанда-даа кагбаал,

Сагызын дег эдилээл,

Салгалдарга дамчыдаал,

Чол ЧУЛДУМ.

Адыгжы САЯ белеткэн.

чинч белеткээр үеде семис-шымырак бода, шээр малдын экин үүжэлээр, үүргенелиг, чодураалыг чөкпектерни, чөкпөктөргө база-ла Шагаада азыра-биле аныгылаар, черле мынчаш аш-чемнин бүгү дээжилерин белеткеп аар турган.

Шагаа эрги сан-биле кыштын адак айы төнгөндө, чаштын башкы айының бир чалында болур. Шагаа чоок-шуптап келгенде, бир-ийи ай бурунгаар, "ыяш календарь" (скеркен ыяш — ай ыяжын) кыдып алгаш, оон-биле холукту санаар. Айның каштың хүнүн Айдан билип алыр. Ай долу турда, айның ортаны, азы 15-жи дээр, улгадап орап чартыы 8-ча, бичелеп орап чартыы 22-нин хүнү дээш, шаанда бистин өгбелеривис кончуг таптыг санап аар туралар.

Кыштын адак айының сондугу хүнүн Шагааның бодуңу деп адаар. Ол хүн бүгү улус Шагааны уткууру-биле дүңүрөп-ле үнөр, "Шагаа чеми" дөгөре бустунар, аш-чемнин дээжизи белеткеттинген турар ужурлуг. Баг кагар мергелер кестинген, оон шөлүңгө өдөк төктүнгөн, шыяны шыйдыңган, чунгулаар чер белең, оюннар херекселлери: шыдыраа, даалы, төвек, кажык, чинчилер дөгөргөзү белең болгаш четчир саңыг турар. Өг бүрүзүн, аал коданын аштап, ширбинер, артыш, шаанак-биле каастап дершир. Ол хүн хайныыш-кыныг ажылга улуг-биче улус

чарлап дыннадыр, шаңпап-мактаар.

Дан адарга, чаштын башкы айының бир чаазы үнөр болгаш Шагаа байырлалы эгелээр.

Ужурашкан улуг-анык кижилер, уруг-дарыг шупту чолукшуп, амыр-мендизин солчур. Ынчап чоруй хүнүн херелдери аалдың кодан девискээринге дээй бээр билек, аалдың ишти оран-таңдызынга чалбарып, оон ээзинге өргүл кылыры-биле улуг саң салыр. Саң салып турар үеде чажыг чажар тос карак-биле улуг назылыг кижини артыш холаан ак сүдүн оран-таңдызынче чажып, чалбарып, йөрээл сестерин чугаалаар.

Саң салышкыны доо-зулган соонда, хамык улус харга андаштаныр, эр улус даштыгы хевин уштуп, харга кактаар, ол болза, эрги чылдың хир-чамын, көп-багын арыглап, чаа чылда арыг-чаагай чурттаары дээш ынчаары ол чүве-дир. Сан салгырынга киришкен кижини бүгүдөзи ам-на езулуг чолукшуп, бараалгажыр, белек-селээн, кадан солчур. Чолукшур дээр-ле, уруглар, амгы бистерин хол тутчуп менди-лежиривис дег уткалыг. Ынчалза-даа даштыгы хевирин оон арай ангы — кайы-бир кижини аалдың улуг кижизи-биле чолукшур дээр болза, кадакты ийи холунун өрү көргөн адыжынга арта каггаш, чолукшур дээр кижиниче "Амыр-ла!" дээш, ийи

Таныжыңар: Сүбедей Бады-Сагаан

Конкурс

"ФОТООЛЧА"

Сүбедей 2002 чылда Санкт-Петербург хоорайга төрүтүнгөн. Ачазы Айдың Бады-Сагаан, авазы Шеңие Шоюн Санкт-Петербургтуң театр Академиязының доозукчулары, Тываның В. Көк-оол аттыг хөгжүм-шии театрының артисттери.

Ол бичизинде-ле кончук шимченгир, чаңгыс черге орбас, дескел чок оол болуп өзүп келген. Аажок чугаакыр, сагынгыр, ыры, шүлүктөрнүн сөстөрүн дораан-на доктаадып алып. Кижилер өттүнүп, танцы-самнап турда кедергей-ле.

Сүбедей 3 харлыында

алдарлыг якут режиссер А. Борисовтуң "Чингис хаан-ның дужаалы-биле" деп уран-чечен киночуруунга Чингис хаанның бичизинде

ролюн ойнааш Хүндүлел Бижик-биле шаңнаткан. Ол ышкаш өлүм чок "Хайыраан бот" деп шииге Седиптиң бичизинде овурун тыва сценага ойнаан.

Амгы үеде Кызылдың №11 ясли-садында барып турар. Кежээниң-не бажыңга келгеш бир-ле солун чүүлүдү чугаалаар чаңчылдыг. Бир кежээ бажыңга чедип келгеш, арыг саазын биле демир-үжүк туткаш, дыка дүрген чурукту чурааш, чуруктуң ууказын бажыңга олурган улустарга аажок сонуггалдыг чугаалап берген.

Канчап мынчаар, элдепейлиг, Калдар, хирлиг апарган бис. Ужур чөвүн сөглөп бээрин Уруглардан диледивис.

Сайлаана ИРГИТ, тырттырган, Бай-Тайга кожуунуң Кара-Хөл школазы 10 класс.

Сүбедейниң чураан чуруун болгаш ооң чугаазын ол-ла хевээр силерниң

кичээнгеиңерге сонуграттывыс, уруглар!

2. Манчыларны белеткеп алгаш, столга салып каар. Шагаа болуп деп турар. Стол артында сандайлар бар. Бо хире бичи сандай Ачыты дунманны, мен Ачытыны билбес дийин мен. А бо хире бар ышкакжык (холу-биле көргүзүп айтып турар) удуг сандай Артур честейни, а өске сандай Анна угбайны. Ийи манчыны Ачыты чиир, артканын Артур честей. Анна угбай.

3. Караңгы апаар. Оон дээрге ай көстүп кээр. Ол ай фонарь ышкаш чырып турар.

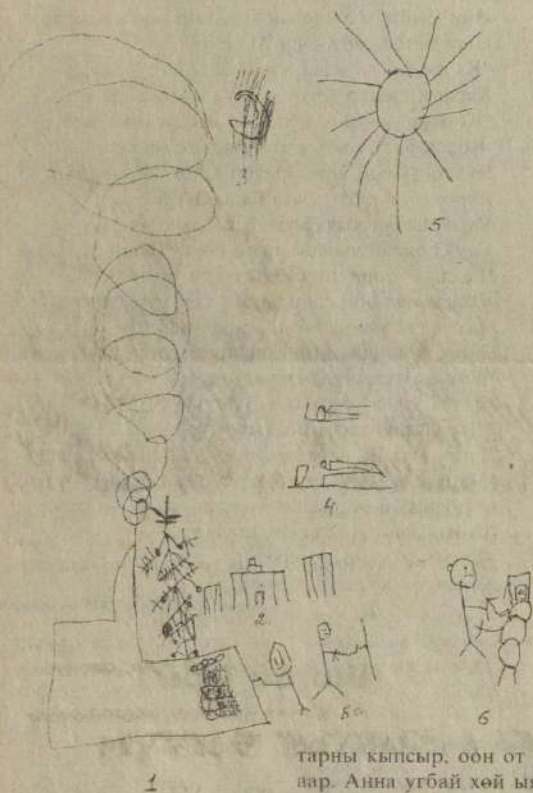
4. Ийи кижилер удуп каар. Бирээни Артур честей, оон бирээни Анна угбай. Арайла бирээзиниң сыртыгы чок. багай. Ай балаттына бээр, оон Хүн оттуп кээр. Ай турган дээр улам чырык апаар.

5. Хүн оттуп кээрге (5а) Артур честей эжикти ажиткаш бажыңдан үнө бээр. Даштын дыка хөй харлар чайыннап турар.

6. Артур честей ол харларны бөлүп тургаш, херим иштиңге Снеговикти кылып каар. Ол Снеговик үрели бээрге оон өске Снеговик кылып. Ол-ла-дыр.

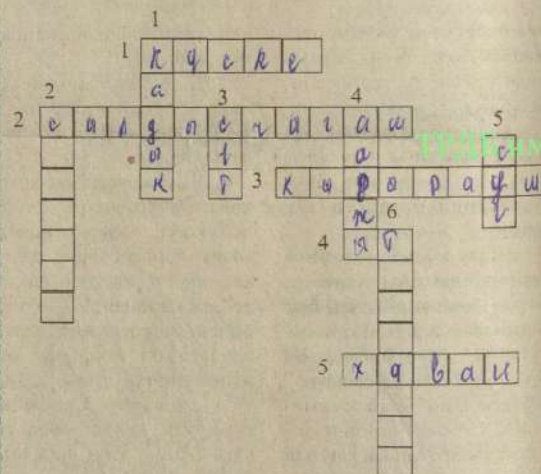
тарны кыпсыр, оон от апаар. Анна угбай хөй ыштактарны печкага кыпсып турар. Манчылар хайынып турда, ыштар хөй үнүп турар. Оон ам, манчылар хайны бээрге, Анна угбай оларны печкадан уштуп аар.

1. Чаа чыл, оон Шагаа эгелевээнде елканы каасгап каар. Печкада 5 манчылар хайнып турар. Оон ам, ол манчыларны хайндырары-биле хөй ыш-

БОДА, ТЫ, СО АЖИГ

Кроссворд

Доора дургаар: 1. Чөөн чүк календары-биле ам-келир чылдың ады. 2. Уругларның ынак солуну. 3. Өөрөдиге херексели. 4. Кижиниң ынак өңнүү. 5. Чөөн чүк календары-биле ам эртип бар чыдар чылдың ады.

Узун дургаар: 1. Тыва амданныг чем. 2. Класстың бир херексели. 3. Тыва ак чем. 4. Тыва хоюг ак чем. 5. Кижиниң ижер суксууну. 6. Мөңгүн-Тайганың онзагай аны.

Буяна АРАКЧАА тургускан, 5 класс, Тээли ортумак школазы.

Байыр чедиришкени СЕТКИЛИМНИН ХАНЫЗЫНДАН ...

Кел чыдар Шагаа байырлалы-биле "Сылдысчыгаш" солунуң ажилдакчыларыңга, башкыларыңга, эштеринге, чаңгысклассчыларыңга база ада-немге, чоок кижилеринге байырымны чедирип, кадыкшылды, ааскежикти, өөрүшкүнү, бүгү-ле чүүлдерге чедиришкениң сеткилимниң ханызыңдан күзүңм.

Чараштаа ТОЙЛАКПАН, 9"а" класс, Ак-Тал школазы.

СЫЛДЫСЧЫГАШ

"Океан-97" Бүгү Россия фестивалының дипломанты. "Чонар-лаш-2004" республика конкурсуунуң лауреады. Россияның Журналистер Эвилелиниң дипломанты.

Редакцияның адреси: 667000, Тыва Республика, Кызыл, Красноармейская кудумчузу, 100. Парлаа-гы бажыны, 4-ку каат, кабинеттер 75, 76, 77, 79.

Индекс 10013.

Тираж 3821 экз.

Чагыт №140.

Россия Федерациязының Парлаага, телерадиоим-чылдыга болгаш массалыг коммуникация херектериниң талазы-биле яаманың Ортаагы Сибирьде регионнар аразының левискээр эргели "Сылдысчыгаш" солуну бүртүктүн. Херексели — Т-00015.

Солуну ТР-ниң "Тываполиграф" хуруунуң унитарлыг буюу-үстемчеге парлаан. (Кызыл, Шеткинна-Кравченко, 1) Парлаагаже дужуны, график суугар понеделынкте

Тургузукчулары:

Тыва Республиканың парлаага болгаш ин-формация талазы-биле күрүне комитети. Тыва Республиканың инти болгаш профессионал ооредилге яаматы.

Кол редактор Александр ШОЮН

ФАКС 8(394) 22-2-06-17. Телефоннары: Кол редакторуң — 2-06-17. Секретарь — 3-17-80. Килдистер — 3-17-87. Бухгалтерияны — 4-17-80.

10 шакти. Херек кырында понеделынкте 9.00 шакти. Редакция бижикмед чүүлдерге, тырттырган, чуруан чуруктир, шүлүк болгаш проза чогаалдарыңга сайгарылга кылбас болгаш оларны элдеринге демир эгитпес, авторлар-биле чыгылажалга чорутпес. Солуну РФ-тиң парлаага болгаш массалыг коммуникация херектериниң талазы-биле Агент-типелниң деткимчези-биле үндүрүп турар.